

Sámi máhttu ja sámi skuvlamáhttu: teorehtalaš geahčastat

JAN HENRY KESKITALO

Álggahus

Otná sámi skuvlla vuodđooahpu digaštallamis gullo ollu sáhka skuvlla fágaid sisdoalu, fágaid diibmomeriid ja oahppogirjedili birra. Orru vuhtto-me duhtameahttunvuohta otná diliin. Unnit gullo sáhka skuvlla oppalaš vuođus ja ásaheamis. Ii go berre viggat geahččalit dása maid čilget molssa-eavttuid? Sámi skuvlla buorideapmái berre ásaheit ođđa čilgenvuođu ja čilgenvugiid. Čilgenvuohti berre fátmastit skuvlla ollislaš organiserema ja sámi skuvlamáhtu sámi árbevirolaš máhtu geavaheami vuođu. Dasto gal ferte skuvlla ásaheami prinsihpaid, skuvlla vuogádaga ja čovdosiid ásaheami proseassaid, oppanassiige skuvlla viidát oktavuoda árvvoštallat. Sámi skuvlamáhtu ii sáhte sirret skuvlla eará doaibmabeliin. Dat lea oasáš skuvlla oppalaš organiseremis. Dasa čuhcet namalassii rápmaortnegat nu go fága- ja diibmojuohkin, skuvlajagi ortnet, skuvlla ja ruovttu dahje báikkálaš servodaga oktavuoha ja ovttasbargu, ja skuvlla sadi ja doaibma servodaga ja kultuvrra ektui. Dát sisttisoallá vuogádatdási máhtu mii maid gárta oassin ollislaš sámi skuvlamáhtus. Nu lea ge dárbbášlaš ollislaččat árvvoštallat sámi skuvlla organiserema ja oktavuodaid servodahkii ja kultuvrii. Dákkár barggus čuožžila dárbu ásaheit čilgehusaid ja doahpágiid sámi skuvlamáhtu sisdollui. Gárta maid dárbu čilget guđiide proseassaide ja oktavuodaide dan sáhtášii čatnat. Doahpagat ja čilgehusat fertešedje maid speadjalastit ollislašvuođa, vai huksejuvvo oktavuoha árbevirolaš máhttui. Ollislašvuohta gáibida geahčadit viidát go fágaid sisdoalu ja fágaide gullevaš bargovugiid. Eará sániiguin daddjon sámi skuvlamáhtu ja sámi skuvlla ferte čatnat viidát oktavuodaide ja proseassaide go otná sámi skuvlla čoavddus. Dát artihkal vuodđuduvvo dáid bajábealde namuhuvvon čuolmmaide. Artihkkalis lea ulbmil vuosttažettiin ovdanbuktit ja árvvoštallat fágalaš doahpágiid maid sáhtta geavahit sámi skuvlla diskursas, ja dasa gávdnat vuogas metafora.

Válljen vuos čujuhit muhtin čuolmmaide otná sámi skuvllas norgga bealde. Čuolmmaid vuodđudan dutkosiidda, mat čielggadit otná sámi skuvlladili. Dasto máhcan álggos álgoálbmotmáhttui ja árbevirolaš máhttui, geahččalandihtii ásahit soames prinsihpalaš jurdagiid viidásset bargui. Dan maŋŋil geahččalan čujuhit áššiide maid bijašin vuodđun metafora válljemii, ja man ektui metafora galggašii doaibmat. Oasis ekologalaš jurddašanvuohki de dárkileappot ákkastalan válljejuvvon metafora ja geahččalan gávdnat álgoálbmot skuvladili bokte ovdamearkkaid mat nannejit metafora geavaheami ja laktáseami sámi skuvlamáhtu čovdosii.

Dát artihkal ii leat jurddašuvvon sieiva teorehtalaš prošeaktan. Čálus váldá vuodtu sámi ja eará álgoálbmot dutkamis, seammás eará álgoálbmogiid ja sámi skuvlla praktihkas. Nu gárta maid seahkálaga teorehtalaš ja fenomenalogaš áššiide vuodđuduvvon.

Sámi skuvla otná hámis lea našunála stáhta huksehus

Sámi skuvla otná hámis norggabeale Sámis, lea huksejuvvon eavttuid vuodul maid sáhtá čielgasit vuohttit heiveheapmin norgga našunála skuvlii. Nu gárta otná sámi skuvla eanet suorgin norgga našunála skuvllas go ollislaš huksehus vuodtu rájes. Našunála skuvllas lea dihto ásahus skuvlamáhtu ektui, mii seammás mearrida otná sámi skuvlla máhttuvoogádaga. Ortnegat ja čilgehusvuogit našunála skuvllas leat industriála vuodđojurdagii vuodđuduvvon ja modernna áiggi dárbbuide heivehuvvon. Dán sáhtá dadjat go skuvlla ideálas ja praktihkalaš lágideamis vuhttojit industriála dovdomearkkat dego mekánalaš ja lineára ortnet mas lea dihto mearkkašupmi buot skuvlla doibmii. Dán skuvlla ortnegat dahje struktuvrrat leat ge de gártan mearrideaddjin sámi skuvlii. Čoavddus guoská odne sihke sámi skuvlla oahppoplánaide, oahpahusa sisdollui ja daidda gullevaž bargovugiid válljemiidda. Ortnet mearrida maid oahpahusgiela vuoruheami ja skuvlla diibmo- ja fágajuohkinortnega. Sámi skuvllas lea maid oahppomateriálaipmárdus ja oahppomateriála vuogádat, struktuvrrat main vuolggasadjin lea dihto fágaiipmárdus ja fágavierru. Nu sáhtit vuohttit čielga politihkalaš ja fágalaš stivren- ja hálldašannmálla našunála skuvlavuogádagas mii bidjá eavttuid sámi skuvlii. Diet bealli lea juo mealgadii čilgejuvvon ovdeš sámi oahppoplánaid árvvoštallama ja eará sámi skuvlla dutkama oktavuodas (Høgmo 1989; Hirvonen 2003a, 2003b; Hirvonen – Keskitalo

2004; Keskitalo 1998, 2001, 2004, 2008; Lauhamaa 2008). Našunála stivrejupmi ja vuogádaga čuolmmat leat maid dai meannuduvvon eará oktavuodain dego Balto – Hirvonen (2008), ja Todal (2003a, 2003b, 1998).

Sámi skuvla mángga dáfus ain joatká iežas doaimma daid namuhuvvon váilevuodaiguin. Geardduheami bokte dát skuvla nanusmahtá iežas sajádaga. Bajábealde namuhuvvon áššit leamaš guhká, dadjat juo prinsihppan, goit njealji mañimus vuodđoskuvlla oahppoplánareforpmain. Dát ortnegat ása hit dihto bastevaš ráđđejeaddji meriid mat sulastahttet hegemoniija. Sámi máhttoipmárdus vuoitahallá dakkár dilálašvuodas, go prinsihpalaččat ii beasa ollislaččat váikkuhit skuvlaortnegii. Skuvlavuogádaga reformmat dán rádjai čatnet iešalddis skuvlla ipmárdusvugiid, čovdosiid ja praktihka dihto ortnegiidda. Dat mearkkaša jurdagat ja vejolaš čovdosat sakka ovddidit vuostálas ipmárdusa gaskal skuvlla ja sámivuodá. Ášši lea heangasan sihke politihkalaš čovdosiidda, hálddahaslaš čovdosiidda ja skuvllaid árgabeaivái. Dain galggašii beassat eret go dat gullet ráđđejeaddji hegemoniijai. Jurdagiid gáržžideapmi dáhpahuvvá ovdamearkka dihtii go diibmojuohkima vuolggasadji lea čahkkehit sámegieloahpahusa válmmas čovdosiid mii lea ása-huvvon eará dárbbuide. Vuogádatdásis dát gáržžideapmi de čuočá olles álbmotdássái go namalassii gielaide ja álbmogiid ovtaárvosavuohka galgá heivehuvvot dihto ovdalgihtii mearriduvvon ortnegii. Gaskadásis gáržžideapmi váikkuha suohkaniid oahpahaslágideapmái go šaddá sáhka praktihka prinsihpain dego guđe skuvllaide addit vejolašvuodá álggahit sámegieloahpahusa dan sadjai go ollašuttit seammaárvosáš fálladaga buohkaide. Vuodđodásis namalassii skuvllas ja luohkkálanjas ges váikkuha mo ortnet loahpalaččat galgá fállajuvvot dihto ohppiide, mii fas sáhtá mielddisbuktit ahte oahppi vuogátvuohka ii dattege ollašuva. Diekkár čieguš gáržžidemiin lea stuora váikkuhus dego iešstivrema prinsihpaide (Balto – Hirvonen 2008) ja skuvlla sámáidahttimis (Balto 2009; Hirvonen 2003; Hirvonen – Keskitalo 2004). Jus galgá hukset čovdosiid mat dolvot ovddasguvlui, ferte gávdnat molssaevttolaš jurddašemi ja ipmárdusa mii lea vuodđun olles skuvlaortnegii. Vuodálaš jurddašepmi bohtá ovdan dego višuvnnain «sámi doaibmalatnja» mii nu vuohkkasit čilgejuvvo áigeguovdilis dutkanraporttas (Balto 2008). Dakkár jurddašepmái sáhtá gávdnat eavttuid go cegge fágalaš ságastallama ja ovttasbarggu. Ságastallan sámi pedagogihka birra leage sakka viidánan mañimus jagiid, ovdamearkka dihtii maid Sámi allaskuvlla Reformma O97S árvvoštallama oktavuodas. (Hirvonen 2003a, 2003b.) Dán rádjái lean ákkastallan sámi skuvlla leat suorgin našunála skuvllas oktan gullevaš

politiikkaš ja fágalaš hegemoniijain. Lea go vejolaš gávdnat molssaeavttuid mat sisttisdoallet odđa perspektiivvaid, čilgenvuogiid ja vejolaš čovdosiid sámi skuvlii? Dása áiggun oheat metafora, láidestepmin čovdosiidda. Metafora galggašii fáttmastit prinsihpalaš vuodu sámi skuvlii ja prinsihpalaš vuodu sámi skuvlamáhtu sisdollui. Dat galggašii maid hukset vuodu skuvlla fágalaš ja organisatuvrralaš huksehussii mii vástida ja ollašuhttá dakkár vuorohemiid oktavuodaid ja bargoproseassaid bokte praktihkalaš dilis. Ja lassin vel, vuogádaga servodatlaš dásit fertejit nubbi hukset nuppi ala.

Sámi skuvlamáhtu metafora vuolggasaji viežžat árbevirolaš máhtus

Dán oasis buvttán ovdan ovdamearkkaid árbevirolaš máhtu birra maid doaivvun leat ávkálažžan sámi skuvlamáhtu metafora ceggemis. Nu go álggus namuhuvvon de álgoálbmotmáhttu dahje álgoálbmot diehtu, árbevirolaš máhttu dahje árbevirolaš diehtu ja báikkálaš máhttu ja diehtu geavahuvvojit seahkálaga ja buohtalaga sámi skuvlaságastallama oktavuodas. Sámi dieđus ja máhtus sáhttet leat mánga vejolaš čilgenvuogi. Bajábealde namuhuvvon máhttošlájat, earet báikkálaš máhttu, čilgejuvvojit dávjá dego livččii juoga eará go maid skuvlamáhttu dábálaččat sáhtášii fáttmastit. Sivvan lea go dát ipmirduvvojit huksejuvvot ja viidáset fievrriduvvojit eará eavttuid vuodul go maid skuvla sáhtta hálldašit. Árbevirolaš máhtu čilgemis geavahuvvo dávjá ovdamearkan ollislašvuohta dahje *holisma*. Máhttu ipmirduvvo ásašuvvot ja bajásdollot dihto oktiivástideaddji oktavuodaid vuodul. Diekkár oktavuodaipmárdusas lea olmmoš oassin, ja olmmoš de lea oassin viidát huksehusas. Olbmo ja luonddu gaskavuohta lea okta diekkár huksehusoassi, mii sáhtta ipmirduvvojit oassin sosiála proseassas. Máhttu eallá olbmo bokte ja nu olbmo doaimma dahje dagu bokte. Máhttu lea dego teaksta mii dađistaga muddejuvvo, ja dego diskursa mas leat ieš guđet lágan dásit ja ieš guđet lágan beallálaččat. Diet oktavuodas sulastahtta čanastagaidda luonddu ekologijias. Nu sáhtta maid álgit jurddašit sámi skuvlamáhtu birra viiddiduvvon ipmárdusain, ja dasto ollislaččat sámi skuvlla birra. Dávjá dat govviduvvojit earáláganin go dieđamáhtun, sihke sisdoalu, metodologijia ja dieđavuodu ipmárdusa bokte ja dasto vel go dávjá lea čanasteapmi lundui. (Agrawal 2004: 1.) Sisdoalu ja bargovuogiid dáfus dávjá árbevirolaš máhttu vuosttažettiin dulkojuvvo praktihkalaš máhtun. Dat lea maid dáid báikkálaš, sáhtta leat jávohis máhttu, dat fievrriduvvo buolvvas buolvii eahpeformála vuogiiguin ja dat lea vuosttažettiin njálmmálaš. Go nie

jurddaša álgoálbmotmáhtu birra, de das leat mealgadii dovdomearkkat mat hilgojuvvojit dábálaš skuvlamáhtu ceggema jurddašeamis ja huksehusas. Muhto Agrawal hilgu buohtastahttinveggamuša bajábealde namuhuvvon eavttuid vuodul. Dat molle dan mii galggašii álgoálbmotmáhtus leat álgoálbmotlaš. Son čujuha vuos dilálašvuhtii mas sihke oarjemáilmmi máhttojurddašanvugiid siskko-bealde ja álgoálbmotmáhtu jurddašanvugiid siskko-bealde leat stuora erohusat. (Agrawal 2004: 2.) Siskkáldasat dan guovtti šlájas erohusat gávdnojit sihke filosofalaččat, ja máhtuid hámi ektui. Seammás, čujuha Agrawal (2002: 3), vuhttojit baicca sulastahtti čovdosat sihke álgoálbmotmáhtus ja diedámáhtus. Jus dakkár ákkastallama čuovvu, de galggašii álgoálbmotmáhttu leat doallelaš gáldun ja vuodđun sámi skuvlamáhttu. Eará vejolaš lahkonanvuohki máhttodoahpagii mii heive dán áššái lea Pór ja Spivak (2000) oaidnu. Soai deattuheaba oahppama ja máhtu sosiála doaibman. Doaimmaid bokte ovdána sihke ovttaskas olmmoš ja servodat. Olbmuid gaskasaš doaimmat, olbmo oktavuohka ja doaibma servvodaga áshusaiguin, servviiguin ja reaiduiguin, leat vuodđun sihke máhtu ásaheapmái, máhtu juohkimii ja máhtu geavaheapmái. (Pór – Spivak 2000). Dát čilgenvuohki sisttisoallá ipmárdusa mii addá vejolašvuoda deattuhit dehálaš beliid álgoálbmotmáhtu čilgemis, muhto olbmo ja luonddu oktavuohka ii boađe oidnosii dán ákkastallamis. Dattege leat sudno čilgehusas bealit maid sáhtta geavahit doarjjan ášši ságastallamis, go ovddideaba nana ákkaid ášši sosiála beliide. Jus čuovvola sudno jurdaga, de ferte sámi skuvlamáhtus nana sosiála čanastat birrasii, kultuvrii ja servodahkii.

Battiste – Henderson árvaleaba mo sáhtta čilget Davvi-Amerihká álgoálbmogiid árbevirolaš ekologalaš máhtu. Sudno čuoččuhus lea ahte árbevirolaš, ekologalaš máhttu lea diedálaš kriterioid ektui doallelaš, muhto dat seammás spiehkasta oarjemáilmmi diedajurddašeamis goit guovtti váldo-áššis. Dat lea mearkkašahhti nammejahkii máhttu, máhttu mas lea čanastat dihto dilálašvuhtii. Nuppi bealis dat lea maid sosiála, go almmuha oktavuođaid gaskal olbmo, elliid, šattuid, luonddu fámuid. Dat fátmasta maid oktavuođaid dihto guovllu eatnamiidda. (Battiste – Henderson 2000). Nu šaddá dat eará go geahččalit gávdnat viidát mearkkašahhti doallelaš, universála duohtavuoda (Agrawal 2004 árvvoštallan). Vaikko sudno vuolgga-sadji lea árbevirolaš ekologalaš máhttu, de lea dakkár ipmárdusas mearkkašaveara čuoččuhus, dasgo dat čuoččuhuvvo deavdit diedálašvuoda kriterioid seammás go lea sáhka ollislašvuodas. Seammás lea gal guovlluide čadnon. Sudno ákkastallan sulastahtta Agrawal (2004) ja doarju nu árbevirolaš

máhtu dieđalaš doallelašvuoda. Sudno ákkastallan maid doarju Pór ja Spivak (2000) sosiála čanastaga ákkastallama. Dán máhttošlájá sáhtá čilget leat dynámalaš (Nichols et. al 2004: 69), heivehuvvon birrasa rievdamii ja dasa dadistaga lassána máhttu geavaheaddjibuolvvaid iežaset vásáhusaid bokte. Dás gávdnat ákkastallojuvvon árbevirolaš máhtu vuodu. Ákkastallan čuoččuha doaibma- ja ipmárdusčilgehusa árbevirolaš máhttui gullevažžan. Dás lea lassin proseassaid čanastat kultuvrii. Čállit ákkastallet máhttošlájá dynámalažžan. Dán dulkon lassi doarjagiin oidnui mas árbevirolaš máhttu ipmirduvvo ollislašžan ja doallelašžan buohta dieđalaš máhtuin.

Kawagley (1995) čájeha mo Yupiq álbmot jurddašuvuogis ipmirdit olbmo, luonddu ja vuoiŋjalašvuoda oassin máilmmioainnus man ala sii vuodđudit birgejumi ipmárdusa. Osiid gaskkas galgá leat dásálasvuolta. Olmmoš čatná ja árvoštallá iežas doaimma sihke materiála ja vuoiŋjalašvuoda áššiide. Guhkit áigge vuollái luonddu loaktin čuočcá birgejupmái. Olmmoš daguinis galgá baicca hukset dásseidis ovdáneami. Dán jurddašemi vuodul leat sii ásahan vuodu bargat dihto metodologiijain (Kawagley 1995: 18), dieđaimárdusain ja dasto pedagogalaš lahkoniin skuvlaoahpahasas. Nie lea čilgejuvvon máilmmioaidnu mii hukse ipmárdusvuodu gaskavuodaide, madda sáhtá vuodđudit olmmošoainnu, máhttoainnu ja árvoštallat dagu. Olbmo dahku, mo dat ipmirduvvo, dáidá leat guovddaš eaktu viidáseappot hukset pedagogalaš jurddašuvugiid. Álgoálbmot máhttovuogádaga sáhtá oppalaččat árvoštallat sosiála vuogádahkan. Dat lea seammás (Weaver-Hightower 2008) mánggabelát, ja fátmasta sosiála beali ja birasbeali vuostevurolašvuoda. Jurddašuvuogis dalle lea sáhka organismmaid ja birrasa oktavuodain, mas ekologijja lea dan dihto dilálašvuoda kontekstii vuodđuduvvon. Dakkár lahkoniin vuohki fátmasta doaibmi oktavuodaide, birrasa, struktuvrra ja proseassa. Álgoálbmotmáhttu fátmasta mánggabelát eallinvásáhusa ipmárdusa (Kincheloe – Joe – Steinberg 2008) mii addá vuodu ráhkkanahhtit olbmuid dásseidis birgejupmái iežaset orrunguovllus. Dát bajábealde namuhuvvon čilgehusat duodaštit ollislaš máhttovuogádaga. Das leat ollislaš doaibmi bealit, máhtu sirdin, heiveheapmi ja ođasmahttin. Das leat sihke dárkilis bargovuogit, das leat kultuvrralaš čanastagat, ja olbmuid gaskasaš oktavuodát ja oktavuodát kultuvrralaš ja luonddu birrašin.

Sara (2003: 126) čilge nammijadieđuid ja –máhtuid. Dat lea diehtu ja máhttu nu go dovdat dihto eatnamiid hámi ja nama mielde, olbmuid hámi, olbmuid gohčodusa ja sohka gullevašvuoda. Dása gullet ollu eará áššiid ge, dego

iešguđetlágán muitalusat ja muđui ge guovllu njálmmálaš kultuvra-árbái gullevaš áššit. Dain lea dasto maid spesialiserejuvvon máhttu. Sara (2003) čilge dien álgun eambo generaliserejuvvon dieđuide ja máhtuide.

Go olmmoš lea oahpis iežas guovllu giellasiidda namaid, hámiid ja viidodagaid mielde de galgá leat álkit sáhhtit govahallat giellasiid, de galgá bagadallama vuodul deaivat amas guovllus. Bagadallan gárta dakkár ipmárdusas guovddaš reaidu doabahukseamis, ja dasa gullá ge maid earuhit doahpagiid dásiid ja sisdoalu. Mii vuohttit dás ge ovdamearkkaid ollislaš ja dynámalaš máhttovuogádagas. Dakkár oidnu searvaba maid Battiste ja Henderson (2000):

Dát ekologiiat mas mii eallit mákset midjiide eanet go biras dahje báiki; dat leat eanet go ruovttueatnamat dahje lohpiduvvon ruovttueatnamat. Dát ekologiiat eai birastahte álgoálbmogiid; mii leat oktii lakton dáiguin ja oktiigullevaččat dáiguin. Dát ekologiiat ellet bistevaččat buohtalaga sivdnádusaiguin. Álgoálbmogiin mii gudnejahtimiin fátmmastahhtit ekologiija, ja doppe de gávdnat struktuvrralaš almmustahttinvuodu min álgoálbmot eallimii ja jurdagii.¹ (Battiste – Henderson 2000: 9). Sámás heivehan Jan Henry Keskitalo.

Battiste ja Henderson dáinna árvaleaba ekologalaš ipmárdusvuogi mii manna viidát go báiki dahje biras. Báiki ja biras orru sudnuide mearkkašeame birastahhtima, muhto ekologiija sudno árvvoštallamis mearkkaša ollislaš fátmmasteami. Mii oaidnit bajábealde ovdamearkkain movt árbevirolaš máhttu sáhhtá ipmirduvvot ollislaš máhttovuogádahkan. Dal leat joksan veahka muddui metafora vuodu ásaheamis. Oppalašvuohta, čanasteapmi ja gullevašvuohta čuočuhuvvo leat dovdomearka árbevirolaš máhtus ja álgoálbmotmáhtus. Dat vuodđuduvvo jurdagii mas luondu, ealli, olmmošlaš doaima ja olmmošlaš oktavuohta buot leat bealit mat gullet oktii. Mii lávket dal metafora dárkilat ákkastallamii masa bidjat vuodđun ekologalaš jurddašvuogi.

---

¹ “The ecologies in which we live are more to us than settings or places; they are more than homelands or promised homelands. These ecologies do not surround Indigenous peoples; we are an integral part of them and we inherently belong to them. The ecologies are alive with the enduring processes of creation itself. As Indigenous peoples, we invest the ecologies with deep respect, and from them we unfold our structure of Indigenous life and thought.” (Battiste – Henderson 2000, 9). – http://www.culturescope.ca/ev_en.php?ID=9529_201&ID2=DO_TOPIC#epistemology (05.10.08).

Ekologalaš jurddašuvuohki

Dás boadán bajábealde namuhuvvon ákkastallama vuodul ovdanbuktit eanet jurdagiid sámi skuvlamáhtu ollislaš ipmárdussan. Dát ekologalaš jurddašuvuohki spiehkasta oarjemáilmmi dábálaš jurddašuvuogis, go eanet govvida juste daid beliid mat bohtet ovdan álgoálbmot máilmmioainnus, mas leat eanet dimenšuvnnat.

Álgoálbmot diedajurddašeapmi vuodđun sámi skuvlamáhttui gáibidivččii oalle viiddis lahknanvuogi. Sihke kultuvrralaš bealit, sosiála bealit, olbmo dovddut ja árvvut, luondu, ja oskuáššit buot ipmirduvvojit ollislašvuoda oassin. Jus das galggašii sárgut gova, de dan hápmi soaittášii sulastahttit heavdnefierpmi. Buot árpput diekkár gođđosis leat dehálaččat ja ovttas guddet ollislašvuoda. Diet sáhtta govvidit ekologijja. Blackstock (2009) almmuha álgoálbmot jurddašuvuogi mas ollislašvuolta lea guovddažis ekologalaš máhttojurddašeamis. Jurddašuvuogis leat gal mielde bealit dego mánná, bearaš, ja servvodat. Dáid beliid gaskavuodát váikkuhit máná realitehta huksemii. Nu guhkas lea buohtastahtti oarjemáilmmi jurddašemiin dego Bronfenbrenner ekologalaš sosialiserenproseassa *mikro-, meso-, ekso-* ja *makrodásit* (sámegiell čilgehusa geahča Aikio 2000: 195). Blackstock (2009) čilgehus ii sisttisdoala dušše dásseidis oktavuodaid, muhto das leat mánga gearddi dahje dási mat ieš guđet ládje laktásit oktii. Dakkár lahknanvuohki fátmasta sullasaš dásiid go Bronfenbrennera čilgehus. Muhto lassin fátmasta viidát proseassaid, mas leat čanastagat máhtu njealji dimenšuvnnii: dovdduide, jurddanávccaide, fysalaš beliide ja vuoiŋŋalašvuhtii. Dáin dimenšuvnnain lea sihke álbmogis ja olbmos dihto historjjálaš duogáš. Árbevirolaš máhttu, ja árbevirolaš máhtu fievrrideapmi gullá maid dáidda dimenšuvnnaide. Vaikko ovdamearka ii leat juste čadnon skuvlavuogádahkii muhto bearašsosiála bargguide, de lasiha ipmárdusa kvalitehta dárbbuide. Dat addá maid buori vuodu mo berre jurddašit buot oahpahusa beliid, sihke meriid, huksehusaid ja proseassaid.

Nubbi ovdamearka jurddašuvuogis, mas maid vuohttit Blackstock sullasaš dimenšuvnnaid gávdnat *Alaska Native Knowledge Network* (ANKN) rahčamušain hukset čovdosa man vuodđun lea sihke álgoálbmot máhttovuogádat ja oarjemáilmmi máhttovuogádat. Áigumuš lea suddadit oktii dán guovtti ja hukset oktasaš osiid. Lahkonanvuohki vuolga máhtu ovttahttima jurddašeamis. Árbevirolaš máhttu ii galgga ipmirduvvot

leat dušše oarjemáilmmi máhtuipmárdusa vuostálasvuohtan. Árbevirolaš máhttu vuodđuduvvo baicca hástalusaide masa eurosentralaš teoriija ii bastte, eai dan metodologiijat, duodáštusat eaige bohtosat (Battiste 2002).

Dákkár ovttastahttinjurddašeapmi, mas oahppama vuolggasadjin leat golbma máhttoviidodaga (Barnhardt – Kawagley 2004), sáhttet leat mánja vejolaš váikkuheami skuvlačovdosii mas vuodđun lea álgoálbmotmáhttu. Kultuvrii vuodđuduvvon luonddufága oahppoplánas lea mearkkašupmi goit golmma ipmárdusas. Vuosttažettiin, árbevirolaš máhttui vuodđuduvvon oahppan goit sihkkarastá oppalaš ja oktasaš viidodaga gálggaid ja ipmárdusa. Nuppádassii, ihkinassii guđe fal geainnu bokte joksá dán oktasaš viidodaga gálggaid ja ipmárdusa, de lea das iešalddis dihto álgoálbmot máhtu ollašuhttin. Goalmmadassii go oahppanfáttáide lahkona dakkár mánjggageardásaš lahkonanvugiin dat iešalddis riggodahttá ipmárdusa ja ovddida buoret gulahallama. Muđui čujuhuvvo ovdamearkkaid bokte mo lea vejolaš, nappo dárbbalaš, ásahtit viiddis doaimmaid ollašuhttindihtii dákkár jurddašeami, dahje molssaevttolaš ipmárdusa máhtuid gávnnadeamis. Golbma oktiigulleaš dutkanfáttá (Barnhardt – Kawagley 2004) namuhuvvojit leat dehálažžan. Vuosttažettiin álgoálbmotmáhtu máhttovuogádaga dokumenteren ja artikuleren. Nuppádassii álgoálbmot máhtu vugiide čadnon diedateorehtalaš vuogáidahttin struktuvrrat ja oahppan/kognitiiva proseassat. Goalmmadassii fas álgoálbmot ja oarjemáilmmi máhtu integrerema ovdánahttin ja árvoštallan. Bajábealde namuhuvvon áššit leat juo oalle guhká leamaš guovddaš čuolmmat kultuvrralaččat, sosiálalaččat ja politihkalaččat álgoálbmogiid oahpahussii guoskevaš áššiin. Dan dihtii leage dehálaš sudno mielas (Barnhardt – Kawagley 2004) čađahit dutkamiid namuhuvvon fáttáin vugiin mii ieš alddis lea nannosit vuodđuduvvon álgoálbmot váikkuhanvejolašvuođaide, laktojuvvon kultuvrraid rasttildeaddjin ja diedasurggiid rasttildeaddjin.

Duoglas (1994) árvoštallá álgoálbmogiid gaskkas soames skuvladili čovdosiid ja čujuha dárbbui ipmirdit skuvlla doaimma viidát dilálašvuođas. Namalassii lea dárbbu geahčedit báikegotti ja skuvlla oktavuoda. Das leat (Duoglas 1994) mánja oasi maid berre vuhtiiváldit: geográfalaš bealit, historjjálaš bealit, skuvlaviesu fysalaš sturrodatváikkuhus báikegottis, iešguđetlágán birgenlági doaimmabáikkis, báikki mearridanvuođit, ja báikki oktasaš árvvut. Čeahkkáigesson válđoášši dás lea oavilsearvevuođa ráđđádallan, ii leat sahká duššefal «movt» bargat, muhto ákkastallat «manne». Čujuhuvvo

golmma vejolaš čovdosiidda: báikegoddi ráđđegoahhá oalát skuvlla badjel; dahje oahpahus juohkása guovtti viidodahkii ja ásahuvvo guovttesuorat oahpu, namalassii oarjemáilmmi ja dasto álgoálbmot; dahje ráđđádallama bokte báikegoddá soabaduvvon dihtolágán erenoamáš dássiduvvon čoavdus vuodđuduvvon kultuvrralaš ceavzima váras.

Máhttu-ekologiiija vuodđoduvvo sullasaš jurddašeapmái (Akerá 2007: 416). Metafora addá vejolašvuoda jurddašit mánggabealálaš ja mánggageardásaš vugiin áššiin mat gusket máhttui, sihke dan sosiála beliide, sisdollui ja materiála praksisii. Jus dien bidjá vuodđun sámi skuvlamáhtu ipmárdussii, fertet mii ipmirdit máhtu viidábut go otná sámi skuvlamáhtu mii ipmirduvvo dábálaččat leat fága sisdollun. Áššái bohtet lassii bealit, masa olbmo vásáhus ja ipmárdus lea eanet oppalaččat goallostuvvon. Skuvlla oppalaš organiseren gullá maid diekkár oktavuhtii. Ekologalaš jurddašanvuohki mas luonddu perspektiiva lea fárus, ja sosialiserenipmárdus mas leat sihke sosiála, kultuvrralaš ja organisatuvrralaš oasit huksejit metaipmárdusa mat buktet lassii vejolašvuodaid árvvoštallat sámi skuvlamáhtu.

Loahpahus

Dán čálloš lean viggan ovdanbuktit hástalusaid ja čuolmmaid mat gullet sámi skuvlamáhtu ceggemii, vejolaš sisdollui ja oppalaš huksehusvuodđun sámi skuvllas. Sámi skuvlla ovdáneapmi dán muddui lea eanaš dáháhuvvon bihtáid mielde heiveheapmin ja suorgin našunála skuvlii. Dat ráđđje vejolašvuoda ollašuttit otná sámi skuvlla vuoduin ja ortnegiiguin mas ollislaččat sámi máhttu ovddida sámi skuvlamáhtu, vuodđuduvvon sámi jurddašangugiide ja čovdosiiguin mat huksejit sámi legitimitehta. Lea dárbu ovddidit molssaevttuid otná jurddašangugiide ja ortnegiidda. Molssaevttuid vuodu lea vejolaš gávdnát sihke iešalddis sámi máhtu ja jurddašeami mihtilmasvuodas ja viidábut álgoálbmot jurddašeamis. Dán perspektiivva molsuma oktavuodas sáhtá álgit metafora vuodđudemiin. Sámi skuvlamáhttu čilgejuvvon *skuvlamáhttu ekologalaš čilgehusvugiin* buktá molssaevttolaš ipmárdusvuogi sámi skuvlla buorideami hástalusaid. Vuosttažettiin dasa gullá ipmirdit máhtu hábmema ollislaččat. Máhtu skuvlahábmemii ferte lasihit dakkár molssaevttolaš beliid mat mannet mealgat viidát go otná sámi skuvlla fágavuogádagat ja organiserenvuogádagat. Sámi skuvlamáhttu čilgejuvvon dakkár oppalaš ipmárdusain sakka sulastahtá ja lea lahka *postmodearna*

ja *poststruktuvrralaš* čilgehusvugiid ja daidda gullevaš analiisareaidduid. Dát addá mealgat buoret vejolašvuoda čilget sámi skuvlamáhtu viidát ortnegis. Dát jurddašanvuogit luvvejit iežaset vuoddojurdagiid ovddeš modearna ja strukturalisttalaš ortnegiin masa leat čadnon sihke politihkalaš ráddenortnegat ja mielčuovvu fágalaš diskurssat. Dakkár jurddašanvuohki ásaha buoret vejolašvuoda hukset molssaeavttu mii lea čadnojuvvon otná sámi skuvlaortnegiid fápmo- ja máhttostruktuvrraide. Metafora ceggen lea ávkkálaš lávki ovddidit ášši smiehttama ja čovdosiid hutkama. Dán rádjái diet vejolašvuoha unnán vuhtto sámi skuvladutkamis. Seammás metafora veahkeha doalvut álgoálbmogiid oktasaš oahpahusprinsihpaid ovddasguvlui.

Girjjálašvuoha

- AGRAWAL, ARUN 2004: *Indigenous and scientific knowledge: some critical comments*. – <http://nuffic.nl/ciran//ikdm/3-3/articles/agrawal.html> (5.1.2004).
- AIKIO, AIMO 2000: *Olbmo ovdáneapmi*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- AKERA, ATSUSHI 2007: Constructing a Representation for an Ecology of Knowledge: Methodological Advances in the Integration of Knowledge and its Various Contexts. – *Social Studies of Science* 37/3, (June 2007), s. 413–441.
- BALTO, ASTA MITKIJÁ 2008: *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide. Dekoloniserema akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis*. Diedut 4/2008. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- BALTO, ASTA MITKIJÁ – HIRVONEN, VUOKKO 2008: Iešmearrideapmi sámi oahppo- ja skuvlensuorggis. – John B. Henriksen (doaim.), *Sámi iešmearrideapmi – sisdoallu ja čadaheapmi* s. 104–123. Gáldu čálá 2/2008. Guovdageaidnu: Gáldu.
- BATTISTE, MARIE – HENDERSON, JAMES YUONGBLOOD (SA'KE'J) 2000: *Protecting Indigenous Knowledge and Heritage: A Global Challenge*. Sakatoon: Purich Publishing. – http://culturescope.ca/ev_en.php?ID=9529_201&id2=do_topic#epistemology (5.10.2008).
- BATTISTE, MARIE 2002: *Indigenous knowledge and Pedagogy in First Nations Education: A Literature Review with Recommendations*. Indian and Northern Affairs Canada: Ottawa.
- BARNHARDT, RAY – KAWAGLEY, A. OSCAR 2004: *Indigenous Knowledge Systems and Learning*. Article submitted for Publication to

- Anthropology and Education Quarterly*, Teresa McCarthy (doaim.). [Giehtačálus.]
- BLACKSTOCK, CINDY 2009: *The breath of life versus the embodiment of life: Indigenous knowledge and western research*. – www://win-hec.org/pdfscindy.pdf (16.1.2009).
- BROWN, TONY 2008: Introduction. – [Doaim.] Manchester Metropolitan University, *The Psychology of Mathematics Education. A Psycho-analytic Displacement* s. 6. Rotterdam: Sense Publishers.
- DOUGLAS, ANNE S. 1994: Recontextualizing Schooling Within an Inuit Community. – *Canadian Journal of Education* 19:2, s. 154–164.
- HØGMO, ASLE 1989: *Norske idealer og samisk virkelighet. Om skoleutvikling i det samiske området*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- HIRVONEN, VUOKKO 2003a: *Sámi skuvla plánain ja praktihkas*. Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- 2003b: *Mo sámáidáhttit skuvlla?* Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- HIRVONEN, VUOKKO – KESKITALO, JAN HENRY 2004: Samisk skole – en ufullendt symfoni? – Thor Ola Engen – Karl Jan Solstad (doaim.), *En likeverdig skole for alle? Om enhet og mangfold i grunnskolen* s. 200–219. Oslo: Universitetsforlaget.
- KAWAGLEY, A. OSCAR 1995: *A Yupiaq Worldview*. Prospect Heights: Waveland Press, Inc.
- KAWAGLEY, ANGAYUQAQ OSCAR 1999: Alaska Native Education: History and Adaptation in the New Millennium. – *Journal of American Indian Education* Vol. 39, Number 1, Fall 1999, Special Issue 2.
- KESKITALO, JAN HENRY 1998: The Saami Experience: Changing Structures for Learning. – Linda King (doaim.), *Reflecting Vision* s. 185–200. Hamburg: UNESCO Institute for Education, The University of Waikato.
- 2001: Om sider ved innføringen av Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen i lys av ulike diskurser knyttet til samisk fellesskap og den samiske skolens lokale tilpasning. – Christian W. Beck – Anton Hoëm (doaim.), *Samfunnsrettet pedagogikk – NÅ* s. 209–225. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- 2004: «Sámi skuvlla» ovdáneapmi ja dan báikkálaš heiveheapmi – suohkaniid ja skuvllaid plánain ja oahpaheddjiid oaiviliid mielde. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Sámi skuvla plánain ja praktihkas* s. 20–35. Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- 2008: Fellesskapsutvikling og inkludering i samisk skole

- innenfor rammen av en felles nasjonal skole. – *Skolepsykologi* 3/2008, årgang 43, s. 37–48.
- KINCHELOE, JOE L. – SEMALI, LADISLAUS M. 1999: *What is Indigenous Knowledge? Voices from the Academy*. New York: Falmer Press.
- KINCHELOE, JOE L. – STEINBERG, SHIRLEY R. 2008: Indigenous knowledges in Education. Complexities, Dangers and Profound benefits. – N. K. Denzin – Y. S. Lincoln – L. T. Smith (doaim.), *Handbook of Critical and Indigenous Methodologies* s. 497–509. London: Sage.
- KING, LINDA – SHIELMAN, SABINE 2004: *The Challenge of Indigenous Education: Practice and Perspectives*. Paris: UNESCO.
- LAUHAMA, PIGGA 2008: Saamelaisopetussuunnitelman merkitys. Tutkimus saamelaisopetuksen organisoinnista. Lisensiaatintyö. Kasvatustiede. Kevät 2008. Rovaniemi: Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin Yliopisto.
- NICHOLS ET.AL = NICHOLS, THERESA – BERKES, FIKRET – JOLLY, DYANNA – SNOW, NORMAN B. JA THE COMMUNITY OF SACHS HARBOUR 2004: Climate change and Sea Ice: Local Observation from Canadian Western. – *Arctic Mar* 2004, s. 68–79.
- PÔR, GEORGE – SPIVAK, JACK 2000: A Field of Theory and Practice. Key to Research & Technology Development. Postition paper presented to ”Consultation Meeting on the Future of Organisations and Knowledge Management” of The European Commission’s Directorate – General Information Society Technologies. Brussels, 23–24.5.2000.
- SARA, MIKKEL NILS 2003: Árbevirolaš sámi dieđut ja máhtut sámí vuodđoskuvllas. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Sámí skuvla plánain ja praktihkas* s. 121–138. Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- WEAVER, J. – HIGHTOWER, MARCUS B. 2008: An Ecology Metaphor for Educational Policy Analyses: A Call to Complexity. *Educational Researcher* Volume 37, 3 s. 153–165.
- TODAL, JON 2003a: «Det lappiske Tungemaal til at forstaa» – Nubbingiella Gielalaš ealáskahttima gaskaoapmin. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Sámí skuvla plánain ja praktihkas* s. 107–120. Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- 2003b: The Sámi school system in Norway and International Cooperation. *Comparative Education* Vol. 39, 2 s. 185–192.
- 1998: Minority with a Minority: Language and the School in the Sámi Areas of Norway. – Stephen May (doaim.), *Indigenous Community-based Education* s. 354– 366. Langaage, Culture and Curriculum Vol. 11, No. 3.

Sami knowledge and Sami school-knowledge: A theoretical consideration

The Sami school system in its present state in Norway is founded on the ideas of the national Norwegian school system for basic training. One can certainly question whether such a school is something else other than a kind of adjustment to the national school model, and therefore primarily a kind of administrative solution. The school in its present state also has resolved what kind of knowledge is to be disseminated, and intends by this to fulfil the requirements of becoming a Sami school.

On the other hand, the school has its structure and regulations in the western modern tradition, ideals that have certain negative implications for the potential to further develop a school that is based on both Sami traditions and contemporary Sami societal needs. Is it possible then to invent and implement solutions that promote a Sami schooling concept that also integrates a strong mandate which gives legitimacy to desires to manage and transfer Sami knowledge?

The article focuses on the challenges of following such a process, ending with the possibility to use a post-structural perspective on curriculum development and ecological metaphors to describe a solution.

Jan Henry Keskitalo

Sámi allaskuvla

jan-henry.keskitalo@samiskhs.no